

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

เมื่อโลกมีความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมากขึ้นย่อมก่อให้เกิดสินค้าที่มีความหลากหลายให้แก่ทุกประเทศทั่วโลก ซึ่งสินค้านี้มีทั้งสินค้าอุตสาหกรรม สินค้าทางการเกษตร สินค้าอาหารรวมไปถึงวัตถุดิบต่างๆ โดยสินค้านี้ล้วนมาจากการผลิตทั้งในภาคอุตสาหกรรม รวมถึงสินค้าที่เป็นผลผลิตจากภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือวัฒนธรรมประเพณีของคนในชุมชน ซึ่งคนในชุมชนเป็นผู้ผลิต สินค้าที่มีความสำคัญในขณะนี้โดยเฉพาะอย่างยิ่งสินค้าอาหารนับเป็นหนึ่งในรายการสินค้าของประเทศไทยประกอบกับเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญให้แก่ประชากรในทุกพื้นที่ทั่วประเทศ ทั้งรายได้ส่วนนี้กระจายไปยังบุคคลที่เกี่ยวข้องจำนวนมาก ได้แก่ เกษตรกรผู้ผลิตหรือชาวบ้านผู้ใช้แรงงานซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศรวมทั้งผู้ประกอบการ ผู้จำหน่าย อาจอยู่ในรูปของภัตตาคาร โรงแรม รถเข็นขายอาหาร ร้านอาหารริมทาง ร้านสะดวกซื้อ เป็นต้น ซึ่งรายได้ที่เกิดขึ้นสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาประเทศก่อให้เกิดผลดีแก่ระบบเศรษฐกิจและเป็นประโยชน์แก่บุคคลทุกระดับ นอกจากนี้สินค้านี้ยังคงมีบทบาทที่สำคัญในด้านสังคม วัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นของคนในชุมชน หากว่าคนในชุมชนสามารถอนุรักษ์และรักษาไว้ซึ่งความเป็นเอกลักษณ์ของสินค้าที่เป็นผลผลิตจากคนในชุมชนทำให้สินค้านี้มีชื่อเสียงและได้รับความนิยมในนานาประเทศทั่วโลก

เช่นเดียวกับประเทศไทยซึ่งเป็นประเทศที่มีประวัติศาสตร์ ประเพณี วัฒนธรรม ของตนเอง ชาวไทยจึงนับเป็นชนชาติที่มีความหลากหลายในด้านวัฒนธรรมที่แตกต่างไปจากชนชาติอื่นๆ โดยเฉพาะเรื่องของภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือประเพณีวัฒนธรรมในด้านอาหาร ซึ่งจะมีลักษณะที่เป็นแบบฉบับตนเองที่ได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมาอย่างยาวนานจากบรรพบุรุษพัฒนาจนเป็นประเพณีนิยมของคนในชาติ การปรุงอาหารของคนในชาตินั้นจะมีความพิเศษด้วยการใช้วัตถุดิบที่หลากหลายชนิดซึ่งบ่งบอกถึงภูมิปัญญาของคนในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นเครื่องปรุงรส สมุนไพร เครื่องเทศ โดยเป็นส่วนประกอบที่สำคัญในการสร้างสรรค์อาหารที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวส่งผลให้อาหารไทยหลายชนิดรวมถึงสินค้าอาหารไทยประเภทผัดไทยเส้นจันท์ซึ่งแต่เดิมเป็นอาหารที่ทำบริโภคกันภายในครัวเรือนหรือพื้นที่ในชุมชนได้พัฒนาไปสู่สินค้ามวลชน แม้กระทั่งในรูปของอาหารสำเร็จรูปพร้อมทานรวมไปถึงเครื่องปรุงรสหรือวัตถุดิบปรุงสำเร็จซึ่งใช้เป็นส่วนประกอบของการปรุงอาหารไทยประเภทผัดไทยเส้นจันท์ในการส่งออกไปยังต่างประเทศเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค ด้วยความนิยมดังกล่าวจึงทำให้อาหารไทยทุกชนิดโดยเฉพาะอย่างยิ่งสินค้าอาหารไทย

ประเภทผ้าไทยเส้นจันท์เป็นที่ยอมรับแก่ผู้บริโภคทั้งในประเทศและต่างประเทศ นอกจากนี้ชื่อของอาหารไทยประเภทผ้าไทยเส้นจันท์ยังมีความหมายในเชิงสัญลักษณ์ที่แสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาในการสร้างสรรค์อาหารของชุมชนคนไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวจังหวัดจันทบุรี ทำให้อาหารไทยประเภทผ้าไทยเส้นจันท์จึงเป็นทั้งสินค้าและยังเป็นการแสดงออกถึงเอกลักษณ์ในด้านประเพณีวัฒนธรรมของจังหวัดจันทบุรีรวมไปถึงการเป็นสินค้าประเภทอาหารที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในประเทศไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งจังหวัดจันทบุรีไปในเวลาเดียวกันอีกด้วย

ในฐานะที่อาหารไทยประเภทผ้าไทยเส้นจันท์นับเป็นสินค้าที่เป็นผลผลิตจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งมาตรการทางกฎหมายเพื่อปกป้องสินค้าอาหารไทยประเภทผ้าไทยเส้นจันท์จะต้องสอดคล้องกับสนธิสัญญาระหว่างประเทศ โดยปรากฏว่าสนธิสัญญาระหว่างประเทศที่สำคัญ คือ สนธิสัญญาของ 3 องค์การ อันได้แก่ องค์การการค้าโลก (WTO) มีขึ้นเพื่อคุ้มครองและปกป้องผลประโยชน์ในด้านการค้าหรือองค์การทรัพย์สินทางปัญญาโลก (WIPO) ที่จะต้องคุ้มครองประโยชน์ในด้านการเงินภายใต้กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาหรือองค์การสหประชาชาติ (UN) ที่ต้องให้ความคุ้มครองในด้านสิทธิมนุษยชน ด้วยเหตุนี้รัฐภาคีสมาชิกขององค์การระหว่างประเทศดังกล่าวจะต้องปฏิบัติตามพันธกรณีด้วยการออกกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาภายในประเทศของตนเพื่อทำการคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์และภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งกฎหมายภายในของแต่ละประเทศจะต้องมีความสอดคล้องกับสนธิสัญญาระหว่างประเทศ อย่างไรก็ตามมาตรการทางกฎหมายที่เกิดขึ้นในขณะนี้ไม่สามารถปกป้องผลประโยชน์ของผลิตภัณฑ์อาหารไทยประเภทผ้าไทยเส้นจันท์ได้ในฐานะที่ผลิตภัณฑ์อาหารไทยประเภทผ้าไทยเส้นจันท์ดังกล่าวนับเป็นสินค้าที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนชาวไทยในจังหวัดจันทบุรี โดยกฎหมายฉบับเดียวของประเทศไทยที่อาจใช้ในการปกป้องผลิตภัณฑ์อาหารไทยประเภทผ้าไทยเส้นจันท์ได้ คือ พระราชบัญญัติคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ พ.ศ. 2546 แต่กฎหมายฉบับดังกล่าวไม่อาจปกป้องผลิตภัณฑ์อาหารไทยประเภทผ้าไทยเส้นจันท์ได้อย่างมีประสิทธิภาพเนื่องจากไม่สามารถที่จะระบุถึงผู้ผลิตหรือผู้สร้างสรรค์ วันเวลาที่ได้ผลิต รวมถึงการระบุสถานที่อันเป็นแหล่งผลิตสินค้าอย่างชัดเจนส่งผลให้ปัจจุบันผลิตภัณฑ์อาหารไทยประเภทผ้าไทยเส้นจันท์จึงไม่อาจขึ้นทะเบียนเพื่อการรับรองเป็นสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์จดทะเบียนได้

นอกจากปัญหาการปราศจากมาตรการทางกฎหมายที่เหมาะสมเพื่อปกป้องภูมิปัญญาท้องถิ่นในผลิตภัณฑ์อาหารไทยประเภทผ้าไทยเส้นจันท์ ผลิตภัณฑ์อาหารไทยประเภทผ้าไทยเส้นจันท์ยังคงประสบกับปัญหาในหลายๆด้านในเรื่องของเงื่อนไขการได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาไม่ว่าจะในเรื่องของความไม่ชัดเจนเกี่ยวกับนิยามศัพท์สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ที่ได้ให้ความหมายที่จำกัดที่ว่าวัตถุดิบที่จะนำมาใช้นั้นต้องมาจากพื้นที่ซึ่งเป็นแหล่งภูมิศาสตร์ที่จดทะเบียนเท่านั้น ทำให้อาหารไทยในหลายๆรายการรวมถึงผลิตภัณฑ์อาหารไทย

ประเภทผ้าไทยเส้นจันท์ไม่สามารถได้รับประโยชน์จากการใช้พระราชบัญญัติคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ พ.ศ. 2546 ดังกล่าว

จากความสำคัญของผลิตภัณฑ์อาหารไทยประเภทผ้าไทยเส้นจันท์ซึ่งเกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนชาวไทยในจังหวัดจันทบุรี วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จึงเลือกใช้ผลิตภัณฑ์อาหารไทยประเภทผ้าไทยเส้นจันท์เพื่อเป็นตัวแทนของผลิตภัณฑ์อาหารไทยที่เป็นเอกลักษณ์ที่แสดงถึงประเทศไทยและคนไทยในฐานะที่ผลิตภัณฑ์อาหารไทยประเภทผ้าไทยเส้นจันท์เป็นทั้งสินค้าประเภทอาหารและเป็นสินค้าที่สะท้อนถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นในฐานะที่เป็นผลผลิตทางความคิดของมนุษย์ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงควรหามาตรการทางกฎหมายในการรักษาไว้ซึ่งผลประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกับผลิตภัณฑ์อาหารไทยประเภทผ้าไทยเส้นจันท์ในการพัฒนาและส่งเสริมรูปแบบของสินค้าให้ตรงกับความต้องการของผู้บริโภค อีกทั้งเป็นการสืบทอดความเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมประเพณีของคนในชาติ ในขณะที่เดียวกันมาตรการทางกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาเพื่อการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นควรมีความสอดคล้องและเหมาะสมกับการเป็นสินค้าและความเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น แม้ว่าขณะนี้จะมีเพียงพระราชบัญญัติคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ พ.ศ.2546 เป็นกฎหมายที่ใช้บังคับเพียงฉบับเดียวในการคุ้มครองชื่อสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ที่ได้มีการนำมาใช้กับตัวสินค้า โดยวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จึงเป็นการวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้นเพื่อหามาตรการในการปกป้องและคุ้มครองผลิตภัณฑ์อาหารไทยประเภทผ้าไทยเส้นจันท์ในฐานะที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนชาวไทยและเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดจันทบุรี อีกทั้งผลิตภัณฑ์อาหารไทยประเภทผ้าไทยเส้นจันท์ยังเป็นสินค้าภายใต้กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา ซึ่งในปัจจุบันนี้ประเทศไทยยังไม่ได้มีการจดทะเบียนที่เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์อาหารไทยประเภทผ้าไทยเส้นจันท์ให้เป็นสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ทำให้ไม่ได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายภายใต้พระราชบัญญัติคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ พ.ศ. 2546 แม้ว่าจะเป็นอาหารซึ่งเป็นที่รู้จักของผู้บริโภคอย่างแพร่หลายก็ตาม

1.2 สมมุติฐานของการศึกษา

หลักกฎหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์มุ่งปกป้องผลประโยชน์ทางการค้าของสินค้าอาหารไทย แต่กฎหมายฉบับดังกล่าวไม่อาจใช้ปกป้องภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการผลิตสินค้าอาหารไทยประเภทผ้าไทยเส้นจันท์ถึงแม้ว่าสินค้าอาหารไทยผ้าไทยเส้นจันท์เป็นแหล่งรายได้ของชาวจันทบุรีอีกทั้งเป็นภูมิปัญญาของชาวจันทบุรี ในทางกลับกันสถานะภูมิปัญญาท้องถิ่นยังคงเป็นงานสาธารณะตามพระราชบัญญัติคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ พ.ศ. 2546 ซึ่งผู้ประกอบการแต่ละรายสามารถแสวงหาประโยชน์ได้อย่างอิสระ ด้วยเหตุนี้หลักกฎหมายดังกล่าวจึงสมควรได้รับการแก้ไขเพิ่มเติมซึ่งการแก้ไขกฎหมายในครั้งนี้ไม่ขัดแย้งกับสนธิสัญญาระหว่างประเทศด้านทรัพย์สินทาง

ปัญหาเพื่อที่สินค้าอาหารไทยหลากหลายชนิดที่มีชื่อเสียงอยู่ในขณะนี้รวมทั้งสินค้าอาหารไทยประเภทผักไทยเส้นจันท์จะได้รับความคุ้มครองทั้งในระดับประเทศและระดับระหว่างประเทศ

1.3 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาถึงความเป็นมาและหลักเกณฑ์การคุ้มครองของพระราชบัญญัติคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ของทั้งประเทศไทยและประเทศอินเดีย
2. เพื่อศึกษาถึงแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในด้านกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาไม่ว่าจะเป็นแนวคิดสิทธิมนุษยชน แนวคิดสิทธิในทรัพย์สินของปัจเจกชน แนวคิดสิทธิชุมชนซึ่งเกี่ยวข้องกับการปกป้องและคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่น
3. เพื่อศึกษาถึงความตกลงระหว่างประเทศที่มีความเกี่ยวข้องกับการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นในประเทศไทยและสนธิสัญญาระหว่างประเทศขององค์การทรัพย์สินทางปัญญาโลก (WIPO) และองค์การการค้าโลก (WTO) และความตกลงว่าด้วยสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวกับการค้า (TRIPs)
4. เพื่อศึกษาถึงมาตรการในการคุ้มครองผลิตภัณฑ์อาหารไทยประเภทผักไทยเส้นจันท์ภายใต้ระบบสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ของประเทศไทยและสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ภายใต้ระบบสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ของประเทศอินเดียเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาปรับปรุงกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาให้มีประสิทธิภาพเพื่อเกิดความเหมาะสมและสอดคล้องภายในประเทศ
5. เพื่อให้ทราบถึงบทบาทและความสำคัญของผลิตภัณฑ์อาหารไทยประเภทผักไทยเส้นจันท์ในฐานะที่เป็นผลผลิตมาจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของคนไทยในจังหวัดจันทบุรีและเป็นผลิตภัณฑ์ที่แสดงถึงเอกลักษณ์แทนประเทศไทยภายใต้กรอบของกฎหมายเพื่อให้เกิดความเหมาะสมในประเทศไทย

1.4 วิธีการศึกษา

การจัดทำวิทยานิพนธ์จะใช้วิธีการศึกษาค้นคว้าและวิเคราะห์ข้อมูลการศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary Research) จากตัวบทกฎหมาย ตำรา วิทยานิพนธ์ ความตกลงระหว่างประเทศ รายงาน บทความ แนวคำพิพากษาของศาลไทยและศาลต่างประเทศที่เกี่ยวข้องเอกสารประกอบการบรรยายและการประชุมสัมมนาทางวิชาการรวมถึงบทวิจารณ์ต่างๆทั้งของประเทศไทยและต่างประเทศ

1.5 ขอบเขตการศึกษา

วิทยานิพนธ์เล่มนี้จะทำการศึกษารูปแบบและแนวทางในการคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ตามความตกลงระหว่างประเทศและกลุ่มประเทศที่เลือกทำการศึกษาได้แก่ประเทศอินเดียและประเทศไทย

1. วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยผู้ศึกษาทำการวิเคราะห์ข้อมูลเอกสารภาษาไทยและภาษาต่างประเทศที่เกี่ยวข้องทั้งด้านนิติศาสตร์และศาสตร์อื่นๆที่เกี่ยวข้อง

2. วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะทำการศึกษาวิเคราะห์ถึงความตกลงระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์สินทางปัญญา โดยจะจำกัดขอบเขตไว้เฉพาะในส่วนที่สำคัญ คือ ความตกลงทริปส์ อนุสัญญากรุงปารีส ความตกลงกรุงแมดริด ความตกลงกรุงลิสบอน และจะจำกัดเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์

3. การวิเคราะห์ถึงมาตรการในการคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์โดยจะจำกัดขอบเขตในการพิจารณาถึงแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวข้องกับสิทธิในทรัพย์สินของปัจเจกชน สิทธิชุมชน รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดสิทธิชุมชนกับทรัพย์สินทางปัญญา

4. วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะศึกษาวิเคราะห์ถึงมาตรการคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์โดยเลือกศึกษาประเทศที่ให้ความคุ้มครองในระบบทรัพย์สินทางปัญญาและกฎหมายคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์บนพื้นฐานของแนวคิดสิทธิชุมชน ได้แก่ ประเทศไทยและประเทศอินเดีย โดยจะจำกัดขอบเขตการศึกษาไว้เฉพาะ 2 กรณี คือ ความเป็นการแสดงออกซึ่งภูมิปัญญาของคนในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับสินค้าอาหารผัดไทยเส้นจันท์และมาตรการด้านกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาในการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นของประเทศไทยในผลิตภัณฑ์อาหารผัดไทย

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อให้ทราบถึงประวัติความเป็นมาและหลักเกณฑ์ในการคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ของประเทศไทยภายใต้พระราชบัญญัติคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ พ.ศ. 2546 และของประเทศอินเดียภายใต้พระราชบัญญัติสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ ค.ศ. 1999

2. เพื่อให้ทราบถึงแนวคิดและทฤษฎีด้านทรัพย์สินทางปัญญาไม่ว่าจะเป็นแนวคิดสิทธิในทรัพย์สินของปัจเจกชน แนวคิดสิทธิชุมชน ทฤษฎีลดค่าใช้จ่ายในการสืบค้น ทฤษฎีนิติบุคคลโดยสภาพ ซึ่งแนวคิดและทฤษฎีเหล่านี้มีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์

3. เพื่อให้ทราบถึงความตกลงหรือสนธิสัญญาระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับองค์การทรัพย์สินทางปัญญาโลก (WIPO) องค์การการค้าโลก (WTO) ความตกลงทริปส์ (TRIPs) อนุสัญญา

กรุงปารีส ความตกลงกรุงแมดริด ความตกลงกรุงลิสบอน รวมทั้งสนธิสัญญาหรือความตกลงระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์

4. เพื่อให้ทราบถึงความสำคัญของผลิตภัณฑ์อาหารไทยประเภทผัดไทยเส้นจันท์ที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของจังหวัดจันทบุรีซึ่งเป็นวัฒนธรรมทางด้านอาหารของชุมชนชาวไทยและเป็นเอกลักษณ์ที่แสดงถึงประเทศไทย อีกทั้งรูปแบบและแนวทางในการให้ความคุ้มครองแก่ผลิตภัณฑ์อาหารไทยประเภทผัดไทยเส้นจันท์

5. ทำให้ทราบถึงลักษณะของปัญหาและมาตรการคุ้มครองสินค้าตามวัฒนธรรมประเพณีและผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นศึกษากรณีของประเทศอินเดียเพื่อนำมาพัฒนาและปรับปรุงกฎหมายคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ให้มีความเหมาะสมและมีประสิทธิภาพแก่ประเทศไทยมากยิ่งขึ้น